

Symbolsk magt i Bolivias højland

Lasse Mølholm Hansen

Et kulturelt fællesskab kan danne grundlag for en mere effektiv undertrykkelse af folk end en bevidst undertrykkelse af kulturelt anderledes befolkningsgrupper.

Ingen samfundsforskere er i tvivl om, at der er modsætninger og store uligheder mellem befolkningsgrupperne i Andesbjergene. Men der er ikke mange af dem, som egentlig forsøger at give en forståelse af, hvordan ulighederne bliver opretholdt. Hvor der tidligere var en klar rå magtanvendelse bag undertrykkelsen af først og fremmest den store indianske landbefolkning, er magtmekanismerne i dag væsentligt anderledes. Jeg mener, at Bourdieus praksis-teori kan bidrage til en forståelse af magtforholdene i den bolivianske del af Andesbjergene, hvilket denne artikel skal handle om.

I det følgende vil jeg først præsentere de forskellige befolkningsgrupper, der er i Bolivias højland. Og jeg må hellere understrege, at denne artikel kun handler om den del af Bolivia, der ligger i Andesbjergene (hvilket er en rimelig afgrænsning, da lavlandet og højlandet er afsondrede fra hinanden og derfor virker som 2 forskellige lande).

Bolivia er ikke længere et koloni-samfund

Førhen var der udbredt racisme i Bolivia, men de politiske forhold og befolknings sammensætningen har ændret sig meget siden revolutionen i 1952, hvor oligarkiernes magt blev brudt. For indianerne i højlandet var det især vigtigt, at der hurtigt blev gennemført en landbrugs-

reform, der ophævede indianernes stavnsbånd og gav det meste af haciendaernes jord tilbage til indianerne. Hvor indianerne tidligere ikke var ligestillede med resten af Bolivias befolkning, blev de pludselig en politisk faktor, der måtte tækkes.

Samtidig er der sket en voldsom migration fra land til by, og for at illustrere den store bybefolknings rødder i den indianske landbefolkning kan jeg nævne, at for 100 år siden var ca. 90% af Bolivias befolkning indianere, som levede på landet, og i dag drejer det sig kun om lidt over 50%. Byboere er pr. definition bare ikke indianere.

Udlændinge lader sig let snyde af befolknings sammensætningen i Bolivias højland, fordi man tydeligt kan inddele folk i 3 forskellige grupperinger. Bolivianerne skelner også mellem de 3 grupper, og ikke sjældent gør de det med betegnelser, som vi umiddelbart opfatter som racebetegnelser. I det følgende vil jeg bruge disse betegnelser af mangel på bedre navne til at skelne grupperne fra hinanden.

Den bolivianske befolkning

Landbefolkningen blev før revolutionen kaldt indianere (*indios*), men i dag bliver denne betegnelse kun brugt som skældsord, og de bliver omtalt som bønder (*campesinos*), hvilket dog også har en negativ klang. Fordi bønderne går i poncho

og strikkede huer og ligner »rigtige indianere« i vore europæiske øjne, er det i høj grad os, der holder fast i betegnelsen »indianer«.

Når indianere flytter til byen, skifter de tøj, så snart de har råd til det. Derved bliver de til *choloer*. Mændene går i billige lærredsbukser, ensfarvede skjorter, kasket og sandaler, hvorimod kvinderne ser langt mere eksotiske ud. De bærer store nederdele i kulørte farver, meget fine hvide blonde-skjorter og hat. Hatte, som i La Paz er nogle fine bowlerhatter. Ofte har kvinderne et meget spraglet tæppe (en *q'epi*) bundet på ryggen som en bylt med alle deres medbragte sager, og deres hår er flettet i to lange fletninger, der er bundet sammen af et stykke garn med hvide perler. De bliver kaldt *cholitaer*, hvilket oftest bliver udtalt på en kærlig måde. Det er ikke en nedsettende betegnelse, som *cholo*, der er det tilsvarende ord for mændene. *Cholo* er da også sjældent brugt, hvorimod pigerne altid bliver kaldt *cholita*. Fordi kvinderne ser så flotte og eksotiske ud, synes vi europæere, at de da også repræsenterer noget af den oprindelige indianske kultur. Derimod opfatter vi mændene som ofre for den vestlige imperialisme – fattige arbejdere og stik-i-rend drenge, som de er.

Den største del af bybefolkningen er det, vi kalder *mestizer*. De ligner ikke længere indianere; de går i vestligt produceret modetøj, og

pigerne bruger makeup og har smarte frisurer i stedet for lange sorte fletninger. Da de samtidig ikke færdes særlig meget i solen, er de lysere i huden end de andre. Det er på grund af denne umiddelbare forskel, at vi i Bolivia opfatter dem som en blandingsrace af hvide og indianere, der har overtaget den hvide mands kultur. I det øvrige Latinamerika er en mestiz en person af en blandet spansk og indiansk herkomst, der som regel kun taler spansk.

Udlændinge vil også mene, at de kan iagttage en fjerde befolkningsgruppe i Bolivias højland – nemlig de hvide eller kreolerne (folk af spansk oprindelse, men født i Bolivia). Man kan selvfølgelig godt se nogle bolivianere med klare europæiske træk, men befolkningen i højlandet betragter dem ikke som en særskilt gruppe. De er blevet opslugt af den dominerende mestiz-gruppe i storbyerne.

Hvis bolivianere yderligere skal skelne mellem befolkningsgrupper i Bolivia, er det mellem folk i højlandet og folk i lavlandet. Men jeg har – som tidligere nævnt – i denne artikel begrænset mig til at se på befolkningen i Bolivias højland.

De kulturelle ligheder mellem befolkningsgrupperne

Som det måske skinner igennem i min beskrivelse af de forskellige befolkningsgrupper, er de kulturelle forskelle mest af ydre karakter. Det vil sige, at hvor vi tror, at deres meget forskellige udseende i form af tøj og frisurer dækker over vidt forskellige kulturelle grupper, er deres kulturbaggrund i virkeligheden den

samme. Choloer er indianere, der er flyttet til byen. Og som regel bliver anden- eller tredje-generations choloer til mestizer.

Flytningen fra land til by er en stor omvæltning, men der er en klar

Maria som husede mig i Candelaria.

kulturel kontinuitet i deres tilværelse. Det er især mestizerne, vi fejlbedømmer på grund af deres vestlige tøj og moderne byliv med universitetsuddannelser, som vi betragter som skoling i vestlig kultur. Men når jeg kom med dem hjem, så jeg ofte, at deres bedstemor var chola, forældre og bedsteforældre snakke-

de *quechua* (et indiansk sporg) indbyrdes, og deres familieliv og sociale omgangsformer var de samme som blandt indianerne i Candelaria, som var den *comunidad* (det lille samfund) på landet, hvor jeg også lavede feltarbejde.

Godt nok bliver religiøse fester noget anderledes i byerne, fordi de dels er revet ud af deres agrare sammenhæng, og dels bliver en sammenblanding af mange forskellige lokale traditioner samlet i storbyen. Men ritualerne, dansene, musikken og til en vis grad dansedragterne er de samme. De er poppet lidt op på grund af påvirkning fra udlandet – mest fra Brasilien – men den indianske oprindelse er uomtvistelig.

Det sociale hierarki

Mestizerne er bevidste om deres fælles kulturelle baggrund med choloer og indianere, men de betragter dem som dårligt uddannede og – især indianerne – som snavsede i betydningen uhygiejniske. De såkaldte kulturelle grupper i Bolivias højland danner derfor *ikke* et etnisk hierarki. De udgør et socialt hierarki, hvor det er folks erhvervs- og uddannelsesmæssige baggrund, der definerer deres sociale position.

Landbefolkningen har først fået mulighed for skoleundervisning inden for de seneste årtier, og den begrænser sig til 5-6 års skolegang. Cholo-gruppen er orienteret mod handel og ufaglært arbejde for simpelthen at overleve, og børnene skal i en tidlig alder bidrage økonomisk til husholdningen. Selv om der er bedre skoleforhold i byerne, har de ikke råd til at lade deres børn uddanne sig. Lige såvel som en

Unge indianere. Den ene forvandler sig til fin cholo.

indianer automatisk bliver til cholo ved at flytte til byen, er en person, der læser ved universitetet, pr. definition mestiz. Skelnen mellem de forskellige grupper drejer sig jo som sagt blot om folks påklædning, og det ville være uhørt at gå på universitetet i cholotøj.

Doxa og bodily hexis

I det bolivianske højland er der det, Bourdieu ville kalde en tilstand af doxa. Det betyder, at der ikke er forskellige kulturelle leveformer, politiske eller religiøse verdensforståelser, der konkurrerer med hinanden. Det sociale hierarkis legitimitet opfattes af alle som en naturlov. Det er ikke bevidst, men det sidder i ryggraden på folk i deres omgang med personer fra andre sociale grupper. *De har gennem deres opvækst ubevidst lært det sociale hierarki at kende med kroppen.*

Når indianere er i kontakt med mestizer, opfører de sig altid meget ydmygt og tilbageholdende. Mestizerne bemestrer situationen og opfører sig tit arrogant og dominerende. De kan læse og skrive, og de har en indsigt i politiske og økonomiske forhold i Bolivia, som indianerne ikke har. Endvidere bliver der ofte talt spansk i mødet mellem mestizer og indianere, og mange af indianerne mestrer ikke det spanske sprog særlig godt, hvilket yderligere bidrager til deres ydmyge holdning.

Bourdieu taler om, at den *politiske mytologi* er blevet »indskrevet i kroppen« på folk (bodily hexis). Pointen ved Bourdieus begreber som doxa og bodily hexis er, at de fokuserer på, at magtrelationer godt kan være alment accepterede, – vel at mærke uden at være bevidst erkendt, men ved at være erfaret som en naturlov i den praktiske omgang mellem folk.

Kulturel kompetence og strategier

Det er ikke uvant og fremmed for indianerne at færdes i byerne i højlandet, og heller ikke ubekendt for dem at omgås mestizerne. Som tidligere nævnt lever de efter fælles kulturelle koder og har samme sociale omgangsformer. Dette fik jeg illustreret, da nogle af dem fortalte mig, at de altid skiftede tøj, når de tog til Santa Cruz i lavlandet for at sælge kartofler, men aldrig gjorde det, når de var i Sucre, der er den nærmeste storby i højlandet. Som indianere var de uglest i Santa Cruz, men »Sucre er vores by«, fortalte de mig. Det skyldes, at befolkningen i Santa Cruz har en helt anden kulturel baggrund end bybefolkningen i højlandet. Indianerne føler sig derfor meget naturligt som fremmede i Santa Cruz. De har, som Bourdieu ville sige det,

sans for, at højlandet og lavlandet er 2 forskellige felter, hvor de har kulturel kompetence til at begå sig i det ene felt, men ikke i det andet.

Indianerne erkender, at de ikke har den samme kompetence som mestizerne, men de kender de sociale regler og forsøger at udnytte dem så godt som muligt. De ser muligheder for at avancere i det sociale hierarki, blandt andet ved at søge ind til byerne, hvor de økonomiske muligheder regnes for bedre end på landet. Som et andet eksempel på, at de forholder sig strategisk i forhold til det sociale hierarki, kan jeg nævne, at i Candelaria lærte jeg nogle at kende, der bevidst kun talte spansk til deres børn, fordi de havde erkendt, at børnene ville være bedre rustet, hvis de talte flydende spansk.

Symbolsk vold og selvundertrykkelse

Vi har nu mulighed for at forstå, hvordan det sociale hierarki bliver opretholdt uden brug af fysisk vold. Indianerne ligger under for det, Bourdieu kalder en symbolsk vold og selvundertrykkelse. Det vil sige, at de netop ved at leve efter de alment accepterede kulturelle og sociale normer bliver fastholdt af andre i en undertrykt position, som de selv er med til at vedligeholde.

Nogle antropologer beskriver indianernes, choloernes og mestizernes tøj og frisurer som tegn, de bruger til at afgrænse sig i forhold til hinanden. Herved kommer disse antropologer let til at fremstille dem som kulturelt meget forskellige grupper, der er bevidste om og stolte af deres kulturelle egenart. Men det passer meget dårligt med mine feltarbejds erfaringer. Jeg iagttog netop en kulturel kontinuitet mellem befolkningsgrupperne, og jeg oplevede ingen vægtning af kulturelle forskelle, – udover tøjet selv.

Hvis der havde været væsentlige kulturelle eller etniske forskelle, som de enkelte grupper brugte til at

afgrænse sig med i forhold til de andre, ville samfundet være heterodoxisk. Det vil sige, at doxa-tilstanden, hvor der ikke bliver stillet spørgsmålstejn ved de sociale forhold, ville være afløst af konkurrerende bud på en politisk orden. Indianerne ville samle sig i en politisk bevægelse og slå på deres kulturelle egenart.

I stedet for at være symboler i en kulturel og politisk kamp er tøjet og frisuren med til at fastholde indianerne (og choloerne) i en socialt lavere position i forholdet til mestizerne.

Kulturelt maskeret vold

En anden måde, indianerne er med til at undertrykke sig selv på, er ved deres deltagelse i de sociale om-

gangsformer, som automatisk placerer mestizerne i en dominerende magt-position og indianerne i en ydmyg taknemmelighedsrolle. Ud fra indianernes synsvinkel er det at finde nogle gode gudforældre (*padrinos*) til deres børn en måde at give dem bedre muligheder i tilværelsen, end de selv har haft. Derfor søger de at finde nogle velhavende mestizer, der gerne vil hjælpe med tøj og måske arbejde eller uddannelse til gudbørnene (*ahijados*).

Til gengæld for den støtte forventes det, at både gudbarnet og dets forældre yder noget, som gudforældrene kan have glæde af. Hvis gudforældrene f.eks. er handelsfolk, forpligter indianerne sig måske til at sælge deres landbrugsprodukter til gudforældrene til en pris, som

Mestizfamilie i Cochabamba.

gudforældrene fastsætter. Eller gudbarnet kan komme til at arbejde meget for sine gudforældre uden egentlig at få tilsvarende økonomisk støtte til gengæld. Derfor ender en del indianere med at være økonomiske tabere i denne institutionaliserede sociale relation.

Det skal dog understreges, at mange gudforældre er velmenende i hjælpen til gudbørnene, og at de tager til takke med den prestige, det er at være gudforældre. Men støtten er yderst sjældent så stor, at den hjælper indianerne ud af deres både socialt og økonomisk betrængte situation. Derimod er det sikkert, at de sidder i en dyb taknemmeligheds-gæld til det pågældende mestiz-par, som er deres gudforældre.

Politisk bondefangeri

Tilsvarende er relationen mellem indianerne og staten/politikere også et »gave-givningsforhold«, der fastholder indianerne i en ydmygende modtagerrolle. Politikere er gode til at fremstille sig selv som de store velgørere, selv om de ting, der bliver gjort fra statens side for at forbedre indianernes levkår, næsten altid er finansieret af udenlandske hjælpeorganisationer.

Politikere forsøger også at udnytte den meget udbredte gudfader-institution i et politisk spil om vælgere. Bondefagforeningen har ikke mange penge, og fagforeningslederne er derfor tilbøjelige til at lade sig friste af politikere, der vil være gudforældre til deres børn eller måske endda til fagforeningslederne selv i forbindelse med deres bryllup. Indianerne er organiserede i små samfund (*comunidades*) på landet, og ved valg sker det i mange samfund,

at indianerne beslutter sig i fællesskab for at stemme på én bestemt kandidat. Derfor kan det have stor betydning, hvis politikere har knyttet gudforældre-bånd til fagforeningslederne, som har et stort ord at skulle have sagt i de små samfund.

Indianerpige på markarbejde i Candelaria.

Den symbolske volds-passivisering af folk

Indianerne ligger under for en symbolsk vold, der hæmmer dem i deres muligheder for at forbedre deres sociale og økonomiske situation. De er ikke bevidste om den symbolske volds eksistens, men alligevel legitimerer de den ved i deres praktiske adfærd ubevidst at acceptere den som en naturlov.

Som indianer fremsætter man aldrig ønsker eller stiller krav til gudforældre eller mestizer i det hele taget. De har ubevidst lært, at man overfor mestizer er ydmyg og tilbageholdende. Omvendt sidder det dybt i mestizernes ubevidste adfærd, at de opfører sig dominerende og aktivt i forhold til de passivt lyttende og modtagende indianere. Det medfører blandt andet, at de fleste små samfund (*comunidades*) har et eller flere hjælpeprojekter kørende, uden at de nogensinde er blevet spurgt om, hvad de kunne tænke sig hjælp til. Mestizerne og de udenlandske organisationer tror, at de ved, hvad indianerne har brug for, og indianerne kunne ikke drømme om at sige dem imod eller stille krav om medindflydelse. De føler, at de skal vise taknemmelighed, men samtidig er de dybt frustrerede over, at de ikke kan gennemskue mestizernes usynlige magt!

Lasse Mølholm Hansen er etnografistuderende på Moesgård, Århus Universitet, og har lavet feltarbejde i Bolivia i perioden august 1991 til maj 1992.

Alle fotos er taget af forfatteren.